

Хорошун О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НЕОБЕРЕЖНИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ РІЗНОГО СТУПЕНЯ ТЯЖКОСТІ У КРАЇНАХ КОЛИШНЬОГО СРСР

CRIMINAL LEGAL ANALYSIS RASH OF INJURIES OF VARYING SEVERITY IN THE FORMER USSR

У статті розглянуто кримінально-правовий аналіз необережних тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості у країнах колишнього СРСР. Проведено порівняльний аналіз статей кримінальних кодексів країн колишнього СРСР за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості. Розглянуто необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у країнах колишнього СРСР за складом злочину.

Ключові слова: тілесне ушкодження, необережне тілесне ушкодження, спричинення з необережності тяжкого тілесного ушкодження, спричинення з необережності середньої тяжкості тілесного ушкодження, склад злочину, елементи складу злочину, кваліфікуючі ознаки.

В статье рассмотрен уголовно-правовой анализ неосторожных телесных повреждений различной степени тяжести в странах бывшего СССР. Проведен сравнительный анализ статей уголовных кодексов стран бывшего СССР за неосторожные телесные повреждения различной степени тяжести. Рассмотрены неосторожные телесные повреждения различной степени тяжести в странах бывшего СССР по составу преступления.

Ключевые слова: телесное повреждение, неосторожное телесное повреждение, причинение по неосторожности тяжкого телесного повреждения, причинение по неосторожности средней тяжести телесного повреждения, состав преступления, элементы состава преступления, квалифицирующие признаки.

The article deals with criminal law analysis rash of injuries of varying severity in the former USSR. Comparison analysis of articles of criminal codes of the former Soviet Union for negligent injuries of varying severity. Considered negligent injuries of varying severity in the former Soviet Union for the offense.

Key words: bodily injury, negligent bodily injury, infliction of grievous bodily harm by negligence, causing negligence moderate bodily injury offense, elements of the crime aggravating circumstances.

Після розпаду в 1991 р. Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) перед новими суверенними державами постало питання формування законодавчої бази. Для того щоб не стався правовий колапс новоутворених держав, усіма ними було запозичене законодавство СРСР.

Протягом років незалежності ці держави реформували своє законодавство, що також стосувалося і кримінального законодавства. Усі держави пострадянського періоду прийняли нові кримінальні кодекси.

Дослідивши кримінальне законодавство країн СНД, можна зробити висновок, що одними з найнебезпечніших є злочини проти життя і здоров'я людини. Необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження входять до такої групи злочинів.

Питанням дослідження злочинів проти життя і здоров'я людини приділяли свою увагу такі вчені, як-от: П.П. Андрушко, В.Г. Гончаренко, К.В. Катеринчук, В.Т. Маляренко, М.М. Мельник, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Є.В. Фесенко, М.М. Хавронюк, С.С. Яценко. Різними вченими здебільшого досліджувалися злочини проти життя і здоров'я людини, які скоєні з умислом, а необережним тяжким або середньої тяжкості тілесним ушкодженням увага майже не приділялася.

Метою статті є дослідження необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень

у законодавствах країн колишнього СРСР та здійснення порівняльного аналізу даних злочинів.

Ст. 3 Конституції України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [16]. Аналізуючи законодавство країн колишнього СРСР, можна дійти висновку, що найвищою соціальною цінністю цих держав є життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини.

Хоча необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження завдають шкоди здоров'ю людині, у кримінальних кодексах країн колишнього СРСР по-різному відображається ставлення до такої дії чи бездіяльності. У деяких країнах кримінальна відповідальність настає:

– за необережні особливо тяжкі тілесні ушкодження (Естонська Республіка, ст. 111) [10];

– за необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження (Республіка Вірменія, ст. 120 та ч. 2 ст. 121; Республіка Білорусь, ст. 155; Російська Федерація, ст. 118; Грузія, ст. 124; Азербайджанська Республіка, ст. 131; Республіка Молдова, ст. 157; Латвійська Республіка, ст. 131; Республіка Таджикистан, ст. 118 та ст. 119; Туркменістан, ст. 115; Республіка Узбекистан, ст. 111; Україна, ст. 128) [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 12; 13; 14; 15];

– за необережні тяжкі тілесні ушкодження та, в деяких випадках, за необережні середньої тяж-

кості тілесні ушкодження (Республіка Казахстан, ст. 111) [2];

– за необережні тяжкі тілесні ушкодження та необережні невеликої тяжкості тілесні ушкодження (Литовська Республіка, ст. 137 та ст. 139).

Кримінальний кодекс Литовської Республіки спричинення тілесних ушкоджень, на відміну від інших держав, поділяє на 2-і групи: а) заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю з необережності; б) заподіяння шкоди здоров'ю невеликої тяжкості з необережності [9]. Це єдина країна, у Кримінальному кодексі якої зазначається відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю невеликої тяжкості з необережності.

І тільки в законодавстві Киргизької Республіки відсутня кримінальна відповідальність за необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження (стаття щодо кримінальної відповідальності за нанесення тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень з необережності виключена відповідно до Закону КР від 25.06.2007 р. № 91) [11]. За цим Законом, відповідальність за необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження була декриміналізована і перенесена до Кодексу Киргизької Республіки про адміністративну відповідальність, де знайшла своє відображення у ст. 66-8.

Як ми бачимо, у більшості країн колишнього СРСР відповідальність за необережні тілесні ушкодження у кримінальних кодексах поділяється на два види: необережні тяжкі тілесні ушкодження та необережні середньої тяжкості тілесні ушкодження.

У більшості країн колишнього СРСР необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження зосереджені в одній статті. Але у кримінальних кодексах Вірменії, Литви та Таджикистану кримінальна відповідальність за необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження (у випадку Литви – заподіяння шкоди здоров'ю невеликої тяжкості з необережності) знаходять своє відображення у двох статтях. Тобто законодавець в одну статтю зводить заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю іншій людині, спричиненої з необережності (це стосується трьох зазначених країн) [6; 9; 13], а до іншої статті відносить заподіяння шкоди середньої тяжкості здоров'ю людини з необережності (Вірменія та Таджикистан) [6; 13]. У випадку Литви – це заподіяння шкоди здоров'ю невеликої тяжкості з необережності [9].

Розглянемо склади досліджуваних злочинів.

Об'єктом злочинів є суспільні відносини, що забезпечують безпеку здоров'я людини.

Об'єктивна сторона злочину у більшості країн колишнього СРСР, характеризується: 1) діями або бездіяльністю; 2) наслідками у вигляді тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень; 3) причинним зв'язком між зазначеними діями і наслідками.

В Естонській Республіці наслідки виражаються тільки у вигляді особливо тяжкого тілесного ушкодження (ст. 111 КК) [10]. А законодавець Литовської Республіки, крім наслідків у вигляді тяжких тілесних ушкоджень, зазначає наслідки у виді невеликої тяжкості тілесних ушкоджень. Тобто у більшості

країн колишнього СРСР заподіяння тілесних ушкоджень поділяється на три види: тяжкі тілесні ушкодження, середньої тяжкості тілесні ушкодження та легкі тілесні ушкодження. А у КК Литовської Республіки заподіяння тілесних ушкоджень поділяється на два види: тяжкі тілесні ушкодження та невеликої тяжкості тілесні ушкодження.

Тілесні ушкодження – це протиправне і винне порушення анатомічної цілості тканин, органів потерпілого та їх функцій, що виникає через дії одного чи кількох зовнішніх шкідливих факторів.

Суспільне небезпечні дії під час заподіяння тілесних ушкоджень виражаються у фізичному, хімічному, біологічному, психічному чи іншому впливі на потерпілого. Бездіяльність має місце тоді, коли винний не вчиняє певних дій, які він мав і міг вчинити стосовно іншої людини, що потягло за собою заподіяння шкоди її здоров'ю у вигляді тілесних ушкоджень.

Що стосується визначення ступенів тяжкості тілесних ушкоджень, то ми не будемо зупинятися на даних категоріях, тому що поняття знаходять своє відображення у відповідних положеннях КК країн колишнього СРСР та Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених міністерствами охорони здоров'я зазначених держав.

У Кримінальному кодексі Казахстану та Вірменії відсутнє покарання за заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості з необережності, якщо вони заподіяні одній особі. А така відповідальність настає у випадку заподіяння середньої тяжкості шкоди здоров'ю з необережності двом або більше особам (ч. 4 ст. 111 КК Казахстану та ч. 2 ст. 121 КК Вірменії) [2; 6].

Ця категорія злочинів характеризується певною дією або бездіяльністю, що порушує правила обережності і завдає тілесних ушкоджень різних ступенів тяжкості здоров'ю іншої людини. Йдеться про грубе порушення правил побутової обережності або недотримання правил обережності у сфері професійної діяльності. Названі злочинні наслідки мають перебувати у причинному зв'язку з діями винного.

Якщо особа вчинила з необережності тілесне ушкодження різного ступеня тяжкості, яке стало наслідком неналежного виконання особою своїх службових чи професійних обов'язків або порушенням відповідних правил (експлуатації, безпеки тощо) і воно з ознакою відповідного складу злочину, вчинене варто кваліфікувати за статтею кримінального кодексу однієї з країн колишнього СРСР (де був вчинений злочин), що передбачає відповідальність за цей злочин. Тобто, кваліфікувати зазначені наслідки ще й за статтею, що передбачає необережні тілесне ушкодження різного ступеня тяжкості, не потрібно.

Спричинення необережного тілесного ушкодження різного ступеня тяжкості, що спричинило смерть потерпілого, кваліфікується як вбивство через необережність та відображається у відповідних статтях кодексів країн колишнього СРСР.

Щодо об'єктивної сторони злочинів ст. 137 та ст. 139 КК Литви, то законодавець у диспозицію ста-

тей, окрім заподіяння з необережності тяжкої шкоди здоров'ю людини та заподіяння з необережності шкоди здоров'ю невеликої тяжкості, вводить термін «скалічення людини», що немає відображення в КК колишнього СРСР.

У кримінальних кодексах Білорусії (ст. 155 КК), Грузії (ч. 1 ст. 124 КК) та Азербайджану (ч. 1 ст. 131 КК) замість «заподіяння тілесного ушкодження середньої тяжкості» зазначається «заподіяння менш тяжкого тілесного ушкодження» [3; 4; 5], що нашою думкою, що всі тілесні ушкодження, які не є тяжкими, належать до категорії стосовно заподіяння менш тяжкого тілесного ушкодження.

У диспозиції ст. 157 КК Молдови законодавець зазначає: «Заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження чи іншої тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю з необережності». Тобто в конструкції диспозиції статті законодавець зазначає про заподіяння іншої тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю з необережності, чим робить не зовсім зрозуміле розмежування першої частини диспозиції від другої.

У всіх країнах, які ми розглядаємо (окрім Киргизької Республіки, у зв'язку з декриміналізацією відповідних дій), злочини, які вчинені з необережності щодо тілесних ушкоджень різних ступенів тяжкості, вважаються закінченими з моменту заподіяння відповідної шкоди здоров'ю людини.

Суб'єкт злочину. Загальний суб'єкт злочину за необережні тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості передбачений ч. 1 і 3 ст. 118 КК РФ, ст. 155 КК Білорусії, ст. 111 КК Казахстану, ч. 1 і 2 ст. 124 КК Грузії, ч. 1 і 2 ст. КК Азербайджану, ч. 1 і 2 ст. 120 та ч. 2 ст. 121 КК Вірменії, ст. 157 КК Молдови, ст. 131 КК Латвії, ч. 1 і 2 ст. 137 та ч. 1 і 2 ст. 139 КК Литви, ст. 111 КК Естонії, ч. 1 і 2 ст. 111 КК Узбекистану, ч. 1 ст. 118 та ч. 1 ст. 119 КК Таджикистану, ч. 1 і 2 ст. 115 КК Туркменістану, ст. 128 КК України.

Також законодавці деяких країн колишнього СРСР ввели до кримінального кодексу за необережні тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості спеціальний суб'єкт злочину, а саме: ч. 2 і 4 ст. 118 КК РФ, ч. 3, ст. 137 КК Литви, ч. 2 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 КК Таджикистану.

І, врешті-решт, в ч. 4 ст. 137 КК Литви за скалічення людини або заподіяння тяжкої шкоди її здоров'ю з необережності, а також за необережне тяжке скалічення двох або більше осіб або заподіяння тяжкої шкоди їх здоров'ю суб'єктом злочину поряд із спеціальним суб'єктом виступає юридична особа [9].

Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених КК країн колишнього СРСР за необережні тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості, характеризується необережною виною у вигляді злочинної легковажності (самовпевненості) або злочинної недбалості.

Заподіяння з необережності тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості зі злочинною самовпевненістю (легковажністю) має місце, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), але

легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК України).

Заподіяння з необережності тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості зі злочинною недбалістю має місце, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча мала і могла їх передбачати (ч. 3 ст. 25 КК України) [15].

Кваліфікуючі ознаки необережних тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості у Білорусії, Естонії, Латвії, Молдови, Туркменістані та Україні відсутні.

Кваліфікуючими ознаками у різних країнах колишнього СРСР за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості є:

– заподіяння тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю з необережності, вчинене внаслідок неналежного виконання особою своїх професійних обов'язків (ч. 2 і 4 ст. 118 КК РФ, ч. 2 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 КК Таджикистану) [1; 13], а також скалічення людини або заподіяння тяжкої шкоди його здоров'ю з необережності, внаслідок порушення спеціальних правил безпеки поведіння (ч. 3 ст. 137 КК Литви) [9];

– заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження двом або більше особам (ч. 2 ст. 120 та ч. 2 ст. 121 КК Вірменії, ч. 4 ст. 111 КК Казахстану, ч. 2 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 КК Таджикистану, ч. 3 ст. 111 КК Узбекистану) [2; 6; 12; 13], а також тяжке скалічення двох або більше осіб (ч. 2 ст. 137 КК Литви) та заподіяння тілесного ушкодження невеликої тяжкості двом або більше особам (ч. 2 ст. 139 КК Литви) [9];

– заподіяння невеликої шкоди здоров'ю двох або більше особам (ч. 2 ст. 139 КК Литви) [9].

Нами розглянуто необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у країнах колишнього СРСР, що дає змогу зробити висновки:

1. Кримінальна відповідальність за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у законодавстві Киргизької Республіки відсутня. Стаття щодо кримінальної відповідальності за нанесення тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень з необережності виключена з КК КР відповідно до Закону КР від 25.06.2007 р. № 91.

2. У більшості країн колишнього СРСР необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості зосереджені в одній статті. Але в кримінальних кодексах Вірменії, Литви та Таджикистану кримінальна відповідальність за необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження знаходить своє відображення в двох статтях.

3. Об'єктом злочинів стосовно необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, які закріплені в кримінальних кодексах країн колишнього СРСР, є суспільні відносини, що забезпечують безпеку здоров'я людини.

4. Об'єктивна сторона злочинів за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у країнах колишнього СРСР виражається у діях або бездіяльності. Наслідки, які заподіяні здоров'ю людини, мають перебувати у причинному зв'язку з діянням винного.

5. Суб'єктивна сторона злочинів за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у країнах колишнього СРСР характеризується необережною формою вини у вигляді злочинної легковажності (самовпевненості) або злочинної недбалості.

6. Суб'єктом злочинів майже за всі необережні тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості у країнах колишнього СРСР виступає фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Спеціальний суб'єкт злочину за необережні тілесні ушкодження різних ступенів тяжкості вказаний у: ч. 2 і 4 ст. 118 КК РФ, ч. 3, ст. 137 КК Литви, ч. 2 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 КК Таджикистану.

У ч. 4 ст. 137 КК Литви суб'єктом злочину поряд зі спеціальним суб'єктом виступає юридична особа.

7. У Білорусії, Естонії, Латвії, Молдови, Туркменістані та Україні кваліфікуючі ознаки за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості відсутні.

Кваліфікуючими ознаками у різних країнах

колишнього СРСР за необережні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості є:

– заподіяння тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю з необережності, вчинене внаслідок неналежного виконання особою своїх професійних обов'язків (ч. 2 і 4 ст. 118 КК РФ, ч. 2 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 КК Таджикистан), а також скалічення людини або заподіяння тяжкої шкоди його здоров'ю з необережності, внаслідок порушення спеціальних правил безпеки поведінки (ч. 3 ст. 137 КК Литви);

– заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження двом або більше особам (ч. 2 ст. 120 та ч. 2 ст. 121 КК Вірменії, ч. 4 ст. 111 КК Казахстану, ч. 2 ст. 118 та ч. 2 ст. 119 КК Таджикистану, ч. 3 ст. 111 КК Узбекистану), а також тяжке скалічення двох або більше осіб (ч. 2 ст. 137 КК Литви) та заподіяння тілесного ушкодження невеликої тяжкості двом або більше особам (ч. 2 ст. 139 КК Литви);

– заподіяння невеликої шкоди здоров'ю двох або більше осіб (ч. 2 ст. 139 КК Литви).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.vl.ru/criminal/showuk.php?uk>
2. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://adilet.zan.kz/rus/docs/T9700167_1_#z17.
3. Кримінальний кодекс Республіки Білорусія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=1977.
4. Кримінальний кодекс Грузії. В редакції від 01.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>
5. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1318&more=1&c=1&tb=1&pb=1>
6. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://translate.google.ru/#ru/uk>
7. Кримінальний кодекс Республіки Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=331268&lang=2>.
8. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.lv/likumi/07_uz.html
9. Кримінальний кодекс Литовської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.org/book_z794_page_23.html
10. Кримінальний кодекс Естонської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1332&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more1332>
11. Закон Кыргызской Республики «О внесении изменений и дополнений в Уголовный кодекс Кыргызской Республики, Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики, Кодекс Кыргызской Республики об административной ответственности, Уголовно-исполнительный кодекс Кыргызской Республики в Законах Кыргызской Республики «О Верховном суде Кыргызской Республики и местных судах», «О прокуратуре Кыргызской Республики», «О порядке и условиях содержания под стражей лиц, задержанных по подозрению и обвинению в совершении преступлений», «Об общих принципах амнистии и помилования», «О введении в действие Уголовно-исполнительного кодекса Кыргызской Республики» и «О введении в действие Уголовного кодекса Кыргызской Республики» от 25 июня 2007 г. № 91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/73908>
12. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?norm>
13. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан. В редакції від 15.12.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=237375
14. Кримінальний кодекс Туркменістану. В редакції від 10.10.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationonline.org/ru/documents/action/popup/id/14380/preview>
15. Кримінальний кодекс України. В редакції на 1 січня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://urist-ua.net/%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8/%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.
16. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.